

Ο ΣΚΕΛΕΘΡΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ—

ΚΥΠΡΟΣ

Δίχως ἄλλο, γιὰ νὰ κρίνη κανεὶς τὸ βιβλίον, χρειάζεται νὰ τὸ ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ κ. Νικολαΐδης, ὁ ἄδελος φίλος, ὁ ἀνυπόκριτος, ὁ διαχυτικός, ὁ ἐνθουσιώδης, ὁ γεμάτος πίστη γιὰ τὴν τέχνη του κι' ἀγαθότητα γιὰ τὴ ζωὴ, εἶναι τόσον ἀσυμβίβαστος, τόσο ξένος μὲ τὴν ἐπιφύλαξη καὶ τὴν ψυχρὴ περίσκεψη τῆς κριτικῆς!

Ὁ «Ἀδέξιος» εἶναι, μέσα στὸν τόμον τῶν διηγημάτων του, τὸ πιὸ ποιητικόν. Ἕνας ἀνθρώπινος τύπος, ἕνας φτωχὸς μελλοθάνατος, ἀνάμεσα στὴν ἀπόκρια καὶ στὴν ἀγχόνη. Κι' ἕνας κρεμασμένος παλιάτσος, ἀποκριάτικο ντόμινο, μὲ δυὸ ὄψεις ἀντίστροφες, μὲ δυὸ ἀντίμαχες πλευρές, πού ὁ καθένας πέρνει ὅποιον τοῦ ἀξίζει. Ὁ Πιερότος τοῦ Βερολίν, συγκρατημένος στὴ μετριοφροσύνη του κι' ἀπαράμιλλα εὐγενικὸς στὴ θλίψη του, ἐξατμίζει, — σχεδὸν ὀλότελα γιὰ κάθε ἐπιπόλαιον μάτι, — κάτω ἀπὸ τὴν πούδρα καὶ τὸ χαμόγελό του, ὅλη τὴν πίκρα καὶ τὸ πάθος τῆς ζωῆς. Ἄλλ' αὐτὴ ἐδῶ ἡ ἄσαρκη ὑπόσταση, ἡ «πανένια» (γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴ φράση τοῦ Ρ. Φιλύρα, πού ἕνας ἄλλος «Πιερότος» ἦταν τὸ ὕστερον ποίημά του) ἡ ἐντελῶς ἄδεια ἀπὸ μέσα, — ἐπίπεδη, ἀγέρηνη, πιότερο σκιὰ παρὰ σχῆμα, τσακισμένη ἀπ' τὸν ἄνεμον σ' ὅλες τῆς τῆς γραμμῆς, — εἶναι ἕνας σταθμὸς ἀκόμη μακρύτερα, μιὰ τραγικότητα γυμνὰ σαρκαστικῆ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὸ «Μυστικόν» εἶναι τὸ σοβαρὰ χαριτωμένο διήγημα τῆς συλλογῆς. Ἀπὸ μιὰ ζωηρὴ ἠθογραφία, ἀνεβαίνει σὲ ἀληθινὴν ψυχολογία. Ἴσως ὁ τύπος τοῦ γέροντος νὰ εἶναι κάπως προσχεδιασμένα κωμικός, — μὰ πάντα ἀρκετὰ φυσικός· ὅμως ἡ Κερὰ Μαριδίτσα εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἔκφρασις τοῦ ὑστερισμοῦ, τῆς ἀδημονίας, τοῦ πείσματος, μπροστὰ στὸ ἀτρόσκοφτον, μπροστὰ στὸ ἀνεπανόρθωτον. Ἡ σειρά τῶν ἀντιθέσεων ἀνάμεσα στὸ περιβάλλον τοῦ γάμου καὶ τοῦ θανάτου θάταν γιὰ κάθε ἄλλον συγγραφέα ἕνας πειρασμός· θὰ τόνιζε γεωμετρικὰς ἀντιστοιχίας, ἀντιποιητικώτατες καὶ κουραστικὰς.

Ἐδῶ περὶ ἔντελῶς πολιτισμένα, ὁμαλά, σχεδὸν ἀνεπαίσθητα.

Οἱ «Λίδυμες» δὲν ὑστεροῦν καθόλου σὲ ψυχολογία· ἔχουν ἀκόμα, γενικώτερα, μιὰ τόσο γυναικεία αἴσθησις ὡς ἡ μιὰ τόσο θηλυκὴν ἀτμόσφαιρα, πού καὶ μιὰ γυναικεία συγγραφεὺς θὰ ζήλευε τὴν πιστότητα της. Ὑπάρχει ἐδῶ κάποια ἀσάφεια πού θολώνει, προπάντων στὸ τέλος, τὸν τύπο τῆς Ἀντωνίας: μὰ ἡ φυσιογνωμία τῆς Μαριάννας ἀπομένει ἀκέραια: σκληρὴ, δοσμένη στὸν ἑαυτό της, βίαια στὴν πλάνη της, βίαια στὴν πάλῃ της, βίαια στὴν αὐτόβουλη συντριβὴ της καὶ τὴν αὐτοκαταδίκη της.

Ἡ «Περηφάνεια τῆς Ὑγείας» εἶναι ἀποκάλυψη ψυχολογικῆς δημιουργίας καινούργιας πραγματικῆς ἔννοιαις. Ἡ ἐξέγερση τῆς ὑγείας ἐνάντια στὴν ἀρρώστεια, εἶναι σὰν διαμαρτυρία τῶν παλιῶν ἀξιῶν τῆς φύσης, ἐνάντια πρὸς τὶς τεχνητὰς ἀξίες, τὶς θετὰς πραγματικότητες.

Τέλος, γιὰ τὸν «Σκέλεθρα», θᾶπρεπε ν' ἀφιερωθῆ ἀνάλυση ξεχωριστὴ. Συνορεῖει, μὲ τρόπο πρωτότυπο, πρὸς τὴ μεταφυσικὴ σφαῖρα. Ὁ Σκέλεθρας ὁ φτωχὸς κοκκαλιάρης, πούλησε τὸ θάνατό του, γιὰ νὰ κερδίσει τὴ ζωὴ. Πούλησε τὸ «σκέλεθρό» του στὸ Ἰνστιτούτο. Πούλησε κατὶ τὸ δλόγελα δικό του — τὸ ἀναπαλλοτρίωτο· κατὶ τὸ δλόγελα ξένο — τὸ ἀπαραβίαστο. Ἡ καταδίκη ἔρχεται ἀκατάσχετη, ἀντὶς ἢ ἀσφάλεια! Ἄν ὁ καιρὸς πού ζοῦμε, — ὁ καιρὸς πού ζοῦμε! — δὲν λησμόνησεν ἀκόμα τί θὰ πῆ Τύψη ἐδῶ θᾶθρει μιὰ ζωηρότατην, λεπτότατην, ἀπεικόνισή της. Πάντα καὶ παντοῦ παροῦσα, τυραννικὴ Νέμεσις, ἀνακατεμένη μέσα στ' ἄψυχα, καλεσμένη μέσα ἀπ' τὰ νοήματα, κι' ἀπ' τὰ λόγια, κι' ἀπ' τὶς πράξεις, κάνει τὰ πάντα σύμβολα της γιὰ νὰ ξεπροβάλει. Ὁ παράφορος αὐτὸς ἐκνευρισμὸς καταλήγει ἐπὶ τέλους στὸ πείσμα: ὁ Σκέλεθρας ἀπανθρακώνεται μόνος του: τὸ ἀπάτησε τὸ Ἰνστιτούτο! Εὐδυνάστενος νὰ ταυτισθῆ μὲ τὸν ἐνστικτώδη νόμο τῆς φθορᾶς, — πού σὰν ὄν ὀργανικὸ ἔχει κι' αὐτὸς τὸ μερίδιό του, — παραδίδει τὰ κόκκαλά του νὰ λυώσουν μαζί μὲ τὸ χῶμα, μέσα στὴ βαθμιαίαν ἐκμηδένισιν. Μὴν εἶναι τάχα τὸ σύμβολο τοῦ ἐκπολιτισμοῦ, πού δὲν μπορεῖ νὰ κολουθήσῃ ὡς τὶς ἀκρότητες;

Τὸ διήγημα τοῦ Νικολαΐδη εἶναι ἡ ψυχολογία τῆς

μυστικοπάθειας — ὄχι ἀνεξάρτητης μὰ ἐξελισσομένης παράλληλα μὲ τὴν καθημερινή, τὴ γνώριμη ζωὴ.

Σὰν τέτοιο, φαντάζομαι πραγματικὰ καλλιτεχνικὸ τὸ διηγημά του. Ὁ μυστικισμὸς εἶν' ἔννοια διυπόστατη· εἶναι ἐραστὴς τόσο τοῦ φαινόμενου, ὅσο καὶ τοῦ ἀφηρημένου· τῆς φόρμας, ὅπως καὶ τῆς ἰδέας: εἶναι ἢ γέφυρα ἀνάμεσα στὸν πραγματισμὸν καὶ στὸν ἰδεαλισμὸν. Γιὰ τοῦτο, φαντάζομαι τὸν μυστικισμὸν στὴ φιλολογία ἀναπόσπαστα δεμένον μὲ τὸ ὕφος. Τέτοια τέλειαν ἀρμονία κι' ἀνταπόκριση ἐγνώρισαν πρῶτα διηγήματα τοῦ κ. Νικολαΐδη, — ἀκόμα θυμοῦμαι τοὺς «Υψηλότες» του στὸ «Λόγος»... Ὅμως ἐδῶ — δὲν ξέρω ἂν γελιέμαι — θαρρῶ πῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σκέλεθρον, τὸ ὕφος ἔχει κάπως παραμεληθῆ.

Ὑπάρχουν ἄξια εἶνα σωρὸ φράσεις του ποῦ κυκλοφοροῦν στὴν πρόχειρον ὀμιλία· πολλές εἶναι σημειωμένες μὲ κυρτὰ στοιχεῖα, μὰ τί μὲ τοῦτο; δὲν ἔπρεπε νὰ βρεθοῦν οἱ ἀντίστοιχες; καὶ μάλιστα ἀπὸ συγγραφέα τόσο προηγμένον αἰσθητικῶς; Ὑπάρχουν καὶ ἐκφράσεις μισοτελειωμένες· κι' αὐτὰ χαλαρώνουν τὴν ὁμοιοφοροφία τοῦ ὕφους καὶ ὑποβιβάζουν τὴν φιλολογικὴν ἀξία του.

Ὑποθέτω, μὲ ἀνησυχία, μήπως ὁ συγγραφεὺς καλλιέργησε τὸ ὕφος ἀποκλειστικῶς, ἀποσπῶντας τὸ ἀπὸ τὴν οὐσία, στὶς Ἀνθρώπινες καὶ Ἀνθινες Ζωές. Θᾶταν κοῖμα. Τὸ ἔκτακτα φροντισμένο — τυπικὰ συντακτικῶς, αἰσθητικῶς — ὕφος ποὺ ἔχουν οἱ μικρὲς ἐκεῖνες ποιητικὲς πρόζες, τὸ φαντάζομαι δεμένο ἀναπόσπαστα μὲ τὰ διηγημάτα του: κι' αὐτὰ, κυβερνημένα μὲ τὴν ἰσορροπία του, τὸ ρυθμὸν του, τὴν τάξιν του, — φιλολογικὰ ἔργα ἐντελῶς ἄρτια!

ΤΕΛΟΣ ΑΓΡΑΣ